

de yayımlanmıştır. 11. *Qerbelaja* (Bükreş 1898). Fuzûlî ile Dalip Fraşirî'nin *Hadika*'larının etkisi altında kaleme aldığı bir şiir kitabıdır. Müellif bu eserinde XVII. yüzyıla kadar gelen İslâm tarihini nakletmektedir. Kerbelâ Vak'ası'ndaki trajik sonucu anlatan şair, ideal kişi olarak tanıttığı Abaz Ali vasıtasıyla Arnavut halkına kan dökmekten çekinme mesajını vermektedir. 12. *Istori e Shqipërisë* (Sofya 1899). İlkokulların üçüncü sınıfları için hazırlanmış Arnavutluk tarihi hakkında temel bilgiler veren bir kitaptır. 13. *Shqipëria* (Sofya 1902). 1880'de kaleme alınan bir şiir mecmuasıdır. Naîm Bey'in şiirlerinin bir kısmı önce Brüksel'de çıkan *Albania* dergisinde yayımlanmış (1897), vefatından sonra da bu eserde bir araya getirilmiştir. 14. *Iliadhë e Omeritë* (Bükreş 1896). Homer'in *İlyada*'sının Arnavutça'ya yapılan ilk tercümesidir. Naîm Bey'in Arnavutça yazdığı eserlerin hemen hepsi N. H. F. (Naîm Halit Frashëri) veya N. F. (Naîm Frashëri) rumuzuyla yayımlanmıştır.

Türkçe Eserleri. 1. *Kavâid-i Fârisiyye der Tarz-ı Nevîn* (İstanbul 1288/1871, 2.bs. 1877). Müellifin ilk eseridir. 2. *İhtirâât ve Keşfiyyât* (İstanbul 1298, 1300). Müellif bu eseri İstanbul'da Matbuat Kâlemi müdürü iken yazmıştır. 3. *Fusûl-i Erbaa* (İstanbul 1298). Yılın dört mevsimine göre duyguları değişen iki gencin aşkını tasvir eden ve *Katër Stinet* adıyla Arnavutça'ya çevrilen eser üzerinde Nasho Jorgaçi tarafından bir araştırma yapılmıştır ("*Katër Stinet* dhe fillimet romantike të Naimit", *Studime Filologjike*, nr. 2, Tiranë 1971). 4. *İlyada-Eser-i Homer* (İstanbul 1303).

Yunanca Eserleri. 1. *O Alithis Pothos ton Skypetaron* (Bükreş 1886; Sofya 1904, 1912). Arnavutlar'ın Balkanlar'daki bütün milletlerle iyi ilişkiler içerisinde olmasını temenni ederek Arnavut topraklarının Slav milletlerine teslim edilmesini mesajını veren bir şiir kitabıdır. 2. *O Eros* (İstanbul 1895). Sekiz şiirden ibaret olan bu kitap klasik edebiyatı taklit etmektedir.

Naîm Bey'in Farsça yazdığı bir eser de *Tahayyüldât* adlı şiir mecmuasıdır. Eserdeki şiirlerin tarihine bakılarak şairin bunları 1873 yılında yazmaya başladığı söylenebilir. Bu eser V. Buhara tarafından *Endërrime* adıyla Arnavutça'ya tercüme edilmiş ve Tiran'da Dh. S. Shuteriqi tarafından yayımlanan *Vepra të Zgjedhura* adlı eserler mecmuasında neşredilmiştir (Tiranë 1980, I, 351-392).

BİBLİYOGRAFYA :

Naim Frashëri, *Vepra* (nşr. P. Janura), Beograd-Prishtinë 1963, tür.yer., ayrıca bk. nâşirin mukaddimesi, s. 5-27; a.mlf., *Vepra të Zgjedhura* (nşr. Dh. S. Shuteriqi), Tiranë 1980, I-II, tür.yer., ayrıca bk. nâşirin mukaddimesi; Midhat Frashëri, "Naim be Frashëri - Studime dhe kujtime", *Kalendari Kombiar*, Sofya 1926, s. 43-59; Ziya Xholi, *Naim Frashëri-Jeta dhe Ide-të*, Tiranë 1962, tür.yer.; a.mlf., "L'ésprit du siècle des lumières et l'humanisme dans les idées de Naim Frashëri (1846-1900), éminent idéologue de la renaissance nationale albanaise", *IIe Congrès international des études du sud-est européen*, IV (Linguistique et littérature), Athens 1978, s. 497-503; Agâh Sırrı Levend, *Şemsettin Sami*, Ankara 1969, s. 31, 32, 42, 46, 47, 145-148; Hasan Kaleshi, "Frashëri, Abdyl", *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, München 1974, I, 540-542; a.mlf., "Veprat turqisht dhe persisht të Naim Frashërit", *Gjurmime Albanologjike*, sy. 1-2, Prishtinë 1970, s. 143-153; Dhimitër S. Shuteriqi v.dğr., *Historia e Letërsisë Shqipe*, Prishtinë 1975, s. 460-501; Kristo Frashëri, *Tre Vëllezër Pishtare*, Tiranë 1978, s. 39-59; Aleks Buda v.dğr., *Historia e Popullit Shqiptar*, Prishtinë 1979, II, 216-220; Dhimitër S. Shuteriqi, *Naim Frashëri-Jeta dhe Vepra*, Tiranë 1982, tür.yer.; a.mlf., "Frashëri Naim (1846-1900)", *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 289-290; Rexhep Qosja, *Porosia e Madhemonografi mbi krijimtarinë e Naim Frashërit*, Prishtinë 1986, tür.yer.; a.mlf., "Skënderbeu në vizionin e Naim Frashërit", *Rilindja*, Prishtinë 13.05.1968; Harry T. Norris, *Islam in the Balkans*, London 1993, s. 162-188; Elez Ismaili, "Naim Frashëri (1846-1900)", *Üsküp 1995*, İSAM Dokümantasyon Merkezi; Necip Asım, "Şemseddin Sami", *TTEM*, 1/2 (1930), s. 24-25; Petro Janura, "Naim Frashëri", *Flaka e Vllaznit*, Üsküp 28.10.1956; Xhevat Gega, "Naim Frashëri-Bukurija", a.e., Üsküp 22.05.1960; a.mlf., "Mendimtarı ynë i madh", *Flaka e Vllaznit*, Üsküp 18.10.1970; Mahmud Hysa, "Naim Frashëri-poet dhe mendimtar", a.e., 23.05.1971; Ömer Faruk Akün, "Şemseddin Sâmî", *İA*, XI, 412.

MUHAMMED ARUÇI

FREETOWN

Sierra Leone
Cumhuriyeti'nin başşehri
(bk. SIERRA LEONE).

FRENGİ MAHAL

(bk. FİRENGİ MAHAL).

FRENK

Osmanlılar'ın
Batı Avrupalılar hakkında
kullandıkları bir terim.

Aslı Frank olan (bk. FRANKLAR) ve genelde "Batı Avrupalı" anlamını taşıyan Frenk kelimesi, Osmanlılar'da önceleri daha fazla ilişki içerisinde bulunulan İtal-

yanlar'la Fransızlar'ı, XV. yüzyıl sonlarından itibaren Almanlar'ı, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren de tanışma sırasıyla diğer Batı Avrupalı kavimleri içine almış ve Protestanlığın ortaya çıkması bu durumu etkilememiştir. Buradan, terimin Avrupalılar arasındaki mezhep ve milliyet farkından değil coğrafi konum farkından, daha doğrusu Batı Roma-Doğu Roma (Bizans) bölünmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluğu ikiye ayrılırken Franklar'ın tamamı Batı Roma topraklarında kalmış, yıllar sonra en büyük hükümdarları olan Büyük Karl da (Charlemagne) papa tarafından taç giydirilerek resmen "Batı imparatoru" ilan edilmiştir. Buna karşılık Macarlar gibi Katolik olan bazı kavimler Doğu Roma topraklarında kalmış ve yine yıllar sonra Osmanlılar tarafından Katolik oldukları halde Ortodoks Rum ve Bulgarlar gibi (aynı şekilde Katolik Osmanlı tebaası da) Frenk kavramının dışında tutulmuştur. Bu durum, Frenk kavramının doğrudan Katolik mezhebiyle bağlantılı olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak yine de bütün Katolikler Batı kilisesine (Roma), bütün Ortodokslar Doğu kilisesine (İstanbul) bağlı oldukları için genelde Batı Avrupalı denilince akla Katolikler (ve onlardan bölünen Protestanlar), Doğu Avrupalı denilince de Ortodokslar gelmiştir.

XV. yüzyıla ait ilk Osmanlı kaynaklarında çok sık geçen Frenk kelimesi Macarlar hariç diğer Katolik hıristiyanları, özellikle Venedikliler'i belirtmek üzere kullanılmıştır. Dursun Bey, Engürüs (Macaristan) dışındaki Avrupa ülkelerini Frenk tabiriyle andığı gibi bu topraklara da Frengistan demektedir. Ayrıca Osmanlı ordularının karşısındaki müttefik hıristiyan güçlerinden bahsedilirken sık sık "Frenk askeri, Frenk beyleri" gibi adlandırmalar yapıldığı görülür. Özellikle Cem Sultan olayı sırasında Frenk ve Frengistan kelimeleri iyice yaygınlık kazanmıştır. Bu olayla ilgili kaynaklara göre Cem Sultan saltanat mücadelesini kaybedip ülkeden ayrılınca yillarda Frengistan'da yaşamış, "Frenk efendiler" bu şehzadenin durumundan istifade ederek devrin padişahından külliyetli miktarlarda para almışlar ve haber toplamak için "Frenk diyarları"na dolaşan Osmanlı ajanlarına da yardımda bulunmuşlardı. İstanbul'un fethinden sonra, kendilerine özel bir statü tanınan Galata'daki çoğu Latin asıllı olan tüccarlar ve diğer siviller "Efrenc taifesi" adıyla anıldılar. Karamânî Meh-

med Paşa da Osmanlılar'la on altı yıl sa-
vaşan Venedikliler'den Dursun Bey gibi
Frenk veya "Efrenc kâfirleri" diye bah-
seder. Bütün bunlar, XV. yüzyılda keli-
menin, Katolik mezhebine mensup La-
tin kökenli Fransız ve İtalyanlar başta
olmak üzere Osmanlı sınırları dışında
kalan hıristiyanları ifade ettiğini göster-
mektedir. Osmanlı idaresi altındaki Mâ-
rûniler, Rum Melkitler, Katolik Süryânî-
ler ise bu terimin kapsamı dışında tutul-
muş ve doğrudan zimmî, gebrân, nasârâ
diye adlandırılmışlardır. Kudüs'te bulu-
nan ve hıristiyan âlemince mukaddes sa-
yılan kutsal makamların korunması için,
XIII. yüzyıldan beri Fransisken tarikatı-
na mensup ruhbanların bulunduğu San
Salvatore Manastırı'nda muhafaza edi-
len belgelerde de yalnız dış ülkelerden
gelen ziyaretçi ve papazlar için Efrenc
tabirinin kullanıldığı görülmektedir.

Kelimenin anlamı, Osmanlılar'ın Avrupa
siyasetinde etkili rol oynadıkları XVI. yüz-
yılda biraz daha genişleyip farklılaştı.
1571 tarihli Trablus İskeleyi Kanunnâme-
si'nde, "Venedik cânibinden ve France vil-
lâyetinden ve Sakız'dan, velhâsıl külliyyen
diyâr-ı Efrenc'den gelen tüccardan" söz
edilmektedir. XVI. yüzyılın ikinci çeyreği-
ne ait Mısır Kanunnâmesi'nde "Frenk vil-
lâyeti" tabiri geçer ve "frenğî" de denilen
Frenk mallarının nasıl satılacağı belirtilir.
Osmanlı piyasasında tutulan ince yünlü
kumaş türleri genellikle Avrupa'dan gel-
diği için bunlara "frenğî kumaş, frenğî
akmişe", türüne göre de "frenğî kemha,
frenğî kadife" adı veriliyordu. Bu adlan-
dırmanın erken tarihlerden beri Osmanlı
piyasasında var olduğu bilinmektedir. Yi-
ne oldukça eski tarihlerden itibaren İslâ-
miyet'i kabul ederek Osmanlı hizmetine
giren Batı Avrupa kökenli kişilere de
Frenk klakabının takıldığı görülmektedir.
Frenk Câfer Paşa, Frenk Mustafa Paşa,

Frenk Abdurrahman Paşa, Frenk Mustafa
Efendi ve Frenk Osman Ağa bunların baş-
lıcalarıdır. XV. yüzyılın sonunda İstanbul'a
gelen Arnold von Harff da burada, ken-
disine Frenk Hasan denilen ve Almanca
konuşan biriyle karşılaşmıştı.

İstanbul'un iskânı sırasında mahalle-
ler tesbit edilirken "Frenk taifesi"nin de
yeri ve sayısı belirtilmiş, özellikle diğer
cemaatlerle olan farklılığı göz önünde
tutulmuştu. Galata bu yeni statüde âde-
ta Batı âleminin Osmanlı sınırları içinde
yer alan bir adası haline geldi. Bu duru-
mu Dursun Bey, "Bir kişi, sekizi bir ak-
çe mangırın birisiyle Rumeli'den Fren-
gistan'ı, Frenğistan'dan da Rumeli'yi
seyreder" şeklinde bir cümle ile açıklar.
Floransalı tüccarlar da Fâtih Sultan Meh-
med dönemine ait Bursa sicillerinde "Ef-
renc tüccarı" sıfatıyla anılmışlardı. Gala-
ta'da bulunan "kenîse-i Efrenciyân" bu-
rada yaşayan Avrupa menşeli Katolikler-
in kilisesiydi. İstanbul'un yanı sıra di-
ğer bazı liman şehirlerinde de Avrupalı
tüccarların ve bunlarla birlikte bulunan
din adamlarının ikamet ettiği mahalle-
ler mevcuttu ve buralara "Frenk mahal-
lesi" deniliyordu. XV. yüzyılda Samsun ve
Trabzon şehirleri için yapılan tahrirlerde
"Efrenciyân" adıyla kayıtlı, büyük bir kıs-
mını Cenevizli tüccarların oluşturduğu
bire topluluğa rastlanmaktadır. İzmir
de XVII. yüzyılda bir liman şehri olarak
gelişmeye başladığı zaman burada bir
Frenk mahallesi teşekkül etmişti. Frenk
tabiriyle zikredilen tüccarların "harbî"
veya "müste'min" sayılmaları yanında ge-
çici ikametlerinin ne kadar süreceği,
ölenlere ait malların kime verileceği ve
bir yere gitmek isteyenlerin nasıl vergi-
lendirileceği hususları sürekli bir şekilde
Venedik Cumhuriyeti ve Fransa Krallığı
ile yapılan antlaşmalara konu olmuş;
Halep, Beyrut, Şam, İskenderiye gibi gay-
ri müslim yerlilerin çok olduğu zengin ve
faal şehirlerdeki Katolik cemaatleri de
yakından ilgilendiren bu tüccarların sta-
tüsü idareciler için çok defa başlı başı-
na bir problem teşkil etmiştir.

Frenk topluluğunun işlerini, İstanbul'un
fethinden sonra Fâtih Sultan Mehmed
tarafından kurulmasına izin verilen Mag-
nifica Comunità di Pera üstlendi ve varlı-
ğını 1927 yılına kadar sürdürdü. Böylece
maddî çıkarları ile birlikte hukukî imti-
yazları da güvence altına alınan Frenk-
ler'in bazıları Osmanlı topraklarındaki
ikametlerini sürekli hale getirdiler; bun-
lara son yüzyıllarda Levanten adı veril-
di. İstanbul kadar İzmir ve Sakız'da da

bulunan Katolik cemaatlerine ek olarak
Kırım Harbi sonunda artan göçler sebe-
biyle Mersin, İskenderun, Tarsus, Sam-
sun gibi liman şehirlerinde yaşayan Le-
vantenler'in sayıları büyük ölçüde arttı.
Başta tercümanlık olmak üzere önemli
mevkilere geldikleri gibi büyük serma-
ye sahibi de olan ve toplum içindeki ya-
şayışları çok farklı şekilde gelişen Le-
vantenler tiyatro, müzik, mimari ve gi-
yim alanlarında Avrupa modasının ya-
yılmasında önemli rol oynadılar. Batı ti-
pi tiyatro gösterileri ilk defa Fransız el-
çiliğinde yapıldı; daha sonra XIX. yüzyıl-
da, İstanbul ve İzmir'de oturan Frenk-
ler'le Levantenler arasında revaç buldu.
Tiyatroya paralel olarak opera sanatı
da gelişti. İtalyan tenor ve soprano-
ları ülkenin özellikle Levanten bölgelerinde
bu sanatın tanınmasını sağladılar. Bü-
yük ölçüde İtalyan ve Fransız kolonisi
mensupları tarafından yürütülen bu fa-
aliyetler gayri müslim Osmanlı tebaası
üzerinde çok etkili oldu; ilk defa Batı
müziği dinleyen ve opera seyreden III.
Selim'den sonra ise asıl etkisini sarayda
gösterdi (geniş bilgi için bk. **BATILILAŞMA**
[mâsikî]). Mimari üslûp, Frenk ve Levan-
tenler'in zenginleşmesi sonucunda ge-
leneksel tarz ile Avrupa tarzının birleş-
mesini sağladı ve bu yeni mimari cami,
çeşme, sebil gibi geleneksel İslâm sa-
natının uygulandığı eserlerde etkili ol-
maya başladı. Özellikle İstanbul ve İz-
mir'deki sayfiye yerlerinde de Levanten
veya alafranga mimari denilen zevkin
yayılması, binaların dış görünüşüyle bir-
likte iç görünüşünün de değişmesine ve
buralarda Avrupaî bir hayatın yaşanma-
sına sebep oldu. Yeniçeri Ocağı'nın kal-
dırılmasından sonra onun yerine kuru-
lan askerî teşkilâta "alafranga" olarak
nitelendirilen Batı tipi elbiseler giydiril-
di; Mısır'da da Kavalalı Mehmed Ali Pa-
şa aynı yolu takip etti. Bu tutum bir süre
sonra sivil giyime tesir etti ve XIX. yüz-
yılda Frenk usulü: giyim kuşam yaygın-
laştı. Levanten ve Frenkler tarafından
Avrupa moda merkezlerinden getirtilen
elbiseler önce erkek giyimini, bir süre
sonra da kadın giyimini değiştirdi ve İ-
stanbul'un merkezinde oturanlar muha-
fazakâr kalırken özellikle Beyoğlu tara-
fına geçenler alafranga davranış ve gi-
yim tarzını benimsediler.

Cumhuriyet döneminde Frenk statü-
sü ortadan kalkmış, ülkelere dönme-
yen Batılılar Lozan Antlaşması çerçeve-
sinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ola-
rak kabul edilmiştir.

Bir Frenk
kıyafeti
(Metin And,
16. Yüzyılda
İstanbul,
İstanbul 1993,
s. 71)

Türk halkı, Batılılar tarafından kullanılan yahut Türkiye'ye onlar aracılığıyla gelen yeniliklere frenk kelimesiyle meydana getirilen isimler takmış, özellikle Cumhuriyet döneminde gerçekleşen Batı'ya açılma sonucunda frenk kavramının ortadan kalkmasıyla birlikte bir kısmı aşağıda sıralanan bu tabirler unutulmaya başlamıştır: Frenk arpası, frenk astarı, frenk bağı, frenk biberi, frenk çileği, frenk elması, frenk eriği, frenk gömleği, frenk gülü, frenk inciri, frenk kimyonu, frenk ocağı, frenk patlıcanı, frenk pekmezi, frenk sakalı, frenk sicipimi, frenk turpu, frenk yakısı, frenk zahmeti. Bunlardan başka Frengistan, Frenkçe, Frenkhâne, Frenkleşme, Frenkmeşrep gibi tabirler de unutulmuşlardır. Frengi, frenk asması, frenk maydanozu, frenk menekşesi ve frenk üzümü gibi isimler ise halen Türkçe'de kullanılmaktadır. Bugün Urfa yöresinde domatese sadece frenk denilmekte (frenk elmasından veya frenk patlıcanından kısaltılmış olabilir), domatesli yiyeceklerle de "frenk dürmüğü (dürümü), frenk tavası, frenkli kebab" gibi isimler verilmektedir; frenk suyu ise (frenk pekmezi) salçadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 922-923; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1972, v. 1868-1869; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlüd Oğuz), Ankara 1978, s. 27-34; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (haz. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 103, 130-131, 133, 139, 144, 170, 196; Celalzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, bk. İndeks; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 111, 370, 398-399; II, 580, 619, 634, 705, 737; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müssesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, tür.yer.; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyîât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1994, s. 39, 284, 391, 411, 526; Enverî, *Düstârname* (Mélîkoff), bk. İndeks; Barikan, *Kanunlar*, s. 151, 161, 176, 211, 214, 219, 221, 335, 369, 370; Vladimir Mirmiroğlu, *Fatih Sultan Mehmet II Devrine Ait tarihi Vesikalar*, İstanbul 1945, s. 55; G. Matteucci, *La Missione Francescana di Costantinopoli*, Firenze 1971, I-II, tür.yer.; Metin And, *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu*, Ankara 1972, tür.yer.; a.m.f., *Türkiye'de İtalyan Sahnesi.*

İtalyan Sahnesinde Türkiye, İstanbul 1989, s. 13-129; Livio Amadeo Missir, "Una fonte ignorata della storia ottomana: la genealogia delle famiglie levantine e in particolare dragomannali", *Studi Preottomani e Ottomani*, Napoli 1976, s. 199-211; J. Lefort, *Documents grècs dans les archives de Topkapı Sarayı. Contribution à l'histoire de Cem Sultan: Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri Cem Sultan'ın Tarihine Katkı*, Ankara 1981, tür.yer.; H. W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi: 1461-1583* (trc. Demet Lowry), İstanbul 1981, s. 18, 30; Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 48, 59, 70-71, 85-86, 100, 139, 260; a.m.f., *The Muslim Discovery of Europe*, New York 1982, tür.yer.; a.m.f., "If-randj", *EI²* (İng.), III, 1044-1046; C. A. Frazee, *Catholics and Sultans. The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge 1983, tür.yer.; Rhoads Murphy, "The Ottoman Attitude Towards the Adoption of Western Technology: the Role of the Efrenci Technicians in Civil and Military Applications", *Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, Louvain 1983, s. 287-298; M. Amari, *Tardi Studi di Storia Arabo-Mediterranea*, Palermo 1985, s. 199-257; Emel Esin, "Le Mahbubiye un palais ottoman alla franca", *L'Empire ottoman, la république de Turquie et la France*, İstanbul-Paris 1986, s. 73-86; G. Scognamiglio, *Bir Levantenin Anıları*, İstanbul 1988; Osman Turan, *Türkiye Selçuklularına Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 5-93, 104, 105; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul 1990, s. 347; Çelik Gülersoy, *Beyoğlunda Gezerken*, İstanbul 1990; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayri Müslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul 1990; Halil İnalıcık, "Ottoman Galata, 1453-1553", *Première rencontre internationale sur l'Empire ottoman et la Turquie moderne*, İstanbul-Paris 1991, s. 17-116; N. İorga, "Le privilège de Mohammed II pour la ville de Pera 1 er Juin 1453", *Bulletin de la Section de l'Accadémie Roumaine*, I (1911), s. 11-32; E. Dalleggio d'Alessio, "Traité entre les génois de Galata et Mehmet II, 1 er Juin 1453. Versions et commentaires", *Echos d'Orient*, XXXIX (1940), s. 161-175; Semavi Eyice, "Arnold Von Harff", *TY*, sy. 254 (1956), s. 690-694; Necmi Ülker, "Batılı Gözlemcilere Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir Şehri ve Ticari Sorunları", *TED*, sy. 12 (1982), s. 317-354; Cevdet Kudret, "Alafranga Dedikleri", *TT*, I/4 (1984), s. 267-271; Fahir İz, "Dilde Moda", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 143-149; İliber Ortaylı, "Levantenler", *DBİst.A*, V, 204-207.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

FRESK

İslâm sanatında da kullanılan bir resim tekniği.

Islak alçı yüzeye boyanın sulu boya gibi sürülerek uygulandığı bir resim tekniğidir. Bu özellik göz önüne alındığında, sanat tarihi yayınlarında fresk olarak adlandırılan pek çok örneğin bu teknikle ilgisinin olmadığı anlaşılır. Freskte boya, duvar üzerindeki sıva tabakası henüz yaşken sürüldüğünden bu teknikle yapılan resimlere İtalyanca "taze" anlamına gelen *fresco* adı verilmiştir (Fransızca *Fresque*). Bazan kuru alçı zemin üzerine bir çeşit taklit fresko uygulanır ki buna da "fresco secco" (susuz fresk) denir. Gerçek fresko (*buon fresco*), XIII. yüzyıldan itibaren İtalya'da yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve XVI. yüzyılda en mükemmel şekline kavuşarak günümüze kadar devam etmiştir. Gerçek freskoda tekniğin özelliğinden dolayı ek veya rötuş yapmak söz konusu değildir; sıva kuruduktan sonra yapılan tamamlamalar yüzey üzerinde lekeler ve ton farklılıklarıyla kendini belli eder. Bu tür bir çalışmayı hızla ve tek elden çıkarmak gerekir.

Fresk uygulanacak duvarın tuğla veya moloz taş örgülü olması önemli değildir. Çünkü ilk iş olarak böyle bir yüzeyin harç ve kaba alçı hamuruyla sıvanıp tesviye edilmesi gerekmektedir. Önce düzgün bir yüzey elde etmek üzere uygulanan ilk sıva tabakasına "arriciato" (dolgu) adı verilir. Bunun üzerine, daha ince ve çok düzgün bir yüzey teşkil etmek üzere ikinci bir tabaka sürülür ki buna da "intonaco" (sıva) denir. Bütün bu işlemler sırasında belirli ölçüdeki nemliliğin kaybolmaması, özellikle son tabaka kurumadan boyamaya geçilmesi gerekir. İklim şartları sebebiyle bu teknik Orta İtalya'da gelişmiş ve bu bölgede yaygın olarak kullanılmıştır. Boyayı henüz yaşken emen duvar yüzeyi resmedilen kompozisyonla birlikte kurumakta, dolayısıyla sıva üzerinde ayrı bir tabaka teşkil etmeyen boya kuruduktan sonra dökülmemektedir. Bu teknik özellikle dayanıklılığı sebebiyle tercih edilmektedir.

Fresk tekniği milattan önceki yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar gelmiştir ve halen de kullanılmaktadır. Yaklaşık milattan önce 1600 yıllarına tarihlenen Girit freskleri ilk ve en gelişmiş örnekler sayılmaktadır. Çok sonraları,

Kusayru Amre'nin kubbe ve tonozu içindeki freskler - Ürdün